

راهبردهای حکیم روابط، همسران از منظر پیامبر اعظم (ص)

اسماعیل نساجی زواره

دبیر دبیرستان‌های منطقه زواره - اصفهان

مقدمه

«ارتباط» در فرهنگ لغت به معنای پیوستگی، رابطه و پیوند آمده است (معین، ۱۳۷۱، ص ۱۹۸) و معادل آن در زبان انگلیسی واژه "COMMUNICATION" می‌باشد. اما در اصطلاح و در حوزه روابط انسانی، ارتباط، انگاره‌ای است که دو نفر با آن یکدیگر را می‌سنجند؛ اطلاعات را بین خود رد و بدل می‌کنند و تأثیری عمیق در کم و کیف زندگی یکدیگر می‌گذارند. (ستیر، ۱۳۷۰، ص ۴۳)

مکتب حیات بخش اسلام به منظور تنظیم روابط انسان‌ها، قوانین و رهنمودهایی سعادت آفرین در سیره پیشوایان معصوم (ع) مقرر کرده است که با اجرای آن‌ها در جامعه می‌توان به افق‌های روشن فردی و اجتماعی امیدوار بود. اگر این رهنمودها به طور صحیح و کامل رعایت شود، دیگر نیازی به اعمال فشار و مراجع حل اختلاف و محاکم قضایی نخواهد بود. یکی از این رهنمودها که آرامش روحی و روانی افراد را در نظام خانواده تأمین می‌کند، ایجاد روابط صحیح و سازنده بین مرد و زن است که موجب تحکیم بنیان خانواده می‌شود و سعادت و تعالی دیگر اعضای خانواده را تضمین می‌کند.

در این نوشتار به بررسی مؤلفه‌های تقویت روابط بین همسران در پرتو سیره و سخن پیامبر اعظم (ص) خواهیم پرداخت. امید است که مورد توجه و عنایت پویندگان راه رسالت و اولیا و مربیان عزیز قرار گیرد.

درک متقابل یکدیگر

درک و فهم، فرایند پیچیده‌ای است که همسران به وسیله آن اطلاعات متقاعد کننده و توضیح دهنده را از یکدیگر به دست می‌آورند.

شک نیست که زن و شوهر از دو خانواده‌اند و در دو فرهنگ جداگانه پرورش یافته‌اند. طرز فکرها، سلیقه‌ها و برداشت‌های آن‌ها متفاوت است و ممکن است درباره هر مسئله اختلاف نظر داشته باشند که این خود موجب پدیدآیی بحران در زندگی خانوادگی است.

در راه درک یکدیگر و رسیدن به تفاهم، زوجین باید به این اطمینان برسند که محبوب یکدیگرند و در بینش آن‌ها پیوندی حقیقی وجود دارد.

مردی که بیرون منزل با انواع مشکلات درگیر است و با ناملایمات زیادی برخورد می‌کند، دوست دارد هنگام برگشت به خانه کسی او را درک کند و از وی دلجویی نماید. شخصی به حضور رسول خدا (ص) رسید و عرضه داشت: یا رسول‌الله! من همسری دارم که موقعیت مرا کاملاً درک می‌کند؛ بنابراین

یاری همسر

از مسایلی که در زندگی مشترک زن و شوهر مطرح است و در تحکیم روابط و خوشبختی خانواده تأثیر بسزایی دارد، انجام کارهای مربوط به زندگی و تأمین نیازها و انجام کارهای خانه است. این مسئله اگر به صورت عادلانه و صحیح حل شود و هر یک از زن و شوهر وظیفه خود را به خوبی انجام دهند، بسیاری از مشکلات پیش نخواهد آمد و صفا و صمیمیت در محیط خانواده حاکم خواهد شد.

حضرت علی (ع) و حضرت زهرا (س) در آغاز زندگی مشترک برای تعیین مسئولیت‌های خویش در کانون خانواده، خدمت رسول خدا (ص) رسیدند و از آن حضرت درخواست داوری کردند.

رسول خدا کارهای درون خانه را بر عهده حضرت فاطمه (س) گذاشت و کارهای بیرون خانه را به علی (ع) سپرد. (اسلام‌پور، ۱۳۸۳، ص ۷۳)

روزی رسول خدا (ص) به خانه علی (ع) وارد شد؛ ناگهان مشاهده کرد که دختر و دامادش با محبت بی نظیر در کنار هم نشسته، با همکاری به آرد کردن جو مشغول‌اند. پیامبر خطاب به آنان فرمود: کدام یک از شما خسته‌تر هستید تا من به جای او نشسته، کارش را انجام دهم؟ علی (ع) فرمود: ای رسول

در زندگی خانوادگی، در عین این

که اصل بر مودت و صفا و ایثارگری

است، اما این مسئله نباید

فراموش شود که میزان خواست‌ها

و توقعات نمی‌تواند بی حساب و

براساس سلیقه شخصی باشد.

هرگاه وارد خانه شوم به استقبال می‌آید و چون می‌خواهم از منزل بیرون روم مرا بدرقه می‌کند. هر گاه مرا اندوهگین ببیند، می‌گوید: چه چیز تو را اندوهگین کرده است؟ اگر برای مخارج زندگی ات ناراحتی، مطمئن باش که دیگری (خداوند) عهده‌دار آن است، پس غصه مخور! رسول خدا فرمود: خداوند در روی زمین کارگزارانی دارد و این زن یکی از آن‌هاست. برای او نصف پاداش شهید می‌باشد. (حر عاملی، ۱۴۰۳، ج ۲، ص ۳۲)

رعایت حقوق مشترک

در زندگی خانوادگی، در عین این که اصل بر مودت و صفا و ایثارگری است، اما این مسئله نباید فراموش شود که میزان خواست‌ها و توقعات نمی‌تواند بی حساب و براساس سلیقه شخصی باشد.

اسلام برای هر یک از اعضای خانواده حقوق خاص معین کرده است که در صورت آشنایی با این حقوق، تکالیفی را نیز در مقابل این حقوق باید بر دوش بگیرند. لازم است زن و مرد هر کدام حقوق و وظایفی را که در برابر هم دارند مورد مطالعه و بررسی قرار دهند تا بتوانند در قبال یکدیگر موضعی نیکو اتخاذ کنند.

آگاهی به حقوق و وظایف خود، مقدمه عمل است و جلوی بسیاری از اختلافات و درگیری‌های فیمابین را می‌گیرد. شیوه همسرداری پیامبر اسلام (ص) با حضرت خدیجه (س) بهترین نمونه مراعات حقوق متقابل زن و شوهر در آیین متعالی اسلام است.

رسول خدا (ص) در مورد همسر با وفایش حضرت خدیجه می‌فرمود: «خدیجه زنی بود که چون همه از من روی می‌گردانیدند، او به من توجه می‌کرد و چون همه از من می‌گریختند، به من مهربانی و محبت می‌کرد و چون همه دعوت مرا تکذیب می‌کردند، به من ایمان می‌آورد و مرا تصدیق می‌کرد. در مشکلات زندگی مرا یاری می‌کرد و با مال خود کمک می‌کرد و غم‌ها را از دلم می‌زدود. آن حضرت (ص) چنان از همسرش راضی بود که سال‌ها پس از رحلت حضرت خدیجه می‌فرمود: من دوستان خدیجه را هم دوست دارم.» (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۴۳، ص ۱۳۱)

بسیاری از حقوقی که در اسلام برای زوجین معین شده و با رعایت آن کانون خانواده گرم‌تر و محکم‌تر می‌شود، میان زن و مرد مشترک است و آنان وظیفه دارند به پیروی از سیره حسنه پیامبر (ص) آن را مراعات کنند.

خدا! دخترت خسته است. آن حضرت (ص) کنار دامادش نشست و با هم به دستاس کردن مشغول شدند. (مجلسی، ۱۴۰۴ ق، ج ۴۳، ص ۵۰)

کلام محبت‌آمیز

یکی دیگر از راه‌های استحکام روابط زن و شوهر، توجه به ارتباط کلامی است. سخنان عاطفی و بهره‌گیری از کلمات دل‌نشین و خطاب‌های شایسته و محبت‌آمیز، مخاطب را جذب می‌کند؛ خواسته یا ناخواسته از گوینده راضی شده، در دلش نوعی احساس محبت نسبت به او ایجاد می‌شود.

اگر در خانواده‌ای مرد یا زن با عبارات زیبا و دلپذیر همسرش را صدا کند، علاوه بر این که به فرزندان چگونگی سخن گفتن را می‌آموزد، در قلب همسر جایگاه ویژه‌ای خواهد یافت. (تبریزی، ۱۴۲۲ ه. ق، ص ۴۵)

خطاب‌های ملاطفت‌آمیز و دل‌ریا، روح و جسم را نوازش داده، همسر را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بعضی از عبارات آن قدر قشنگ و دوست داشتنی است که هرگز تا آخر عمر فراموش نمی‌شود.

مرد و زن اساساً باید زبان خویش را به سخن نیک عادت دهند؛ زیرا انسان فطرتاً از عبارات‌های جذاب و مهرا فرا استقبال می‌کند و نسبت به انسان‌های نیکوسخن، در دل خویش احساس محبت می‌کند. رسول گرامی اسلام با توجه به این نکته فرمود: «مردی که به زنش بگوید من تو را دوست دارم، اثر این سخن هرگز از دل زن بیرون نمی‌رود.» (حر عاملی، ۱۴۰۳ ق، ج ۲۰، ص ۲۳)

برخورد منطقی

از ویژگی‌های روابط سالم و سازنده همسران که پیامبر اعظم (ص) در سیره تربیتی خود روی آن تأکید زیاد کرده است، برخورد انسانی و منطقی با یکدیگر است.

تعادل در زندگی مشترک زمانی برقرار می‌شود که روابط متقابل بر پایه‌های عقلانی استوار باشد. آدمی به دلیل حبّ نفس (خودپرستی) پیوسته گرایش به جانب منافع شخصی دارد و سیاست جلب منفعت و دفع ضرر را بر خط مشی‌های دیگر ترجیح می‌دهد. چنین نگرشی در زندگی دوران تجرد، تا حدی عملی و امکان‌پذیر است، ولی در زندگی مشترک به لحاظ پدید آمدن روابط و مناسبات جدید، سلیقه‌های شخصی زن و شوهر در تقابل با یکدیگر قرار می‌گیرند؛ چون

هر یک از دریاچه منفعت شخصی به زندگی می‌نگرد و ترجیحات او از نوع نفسانی است تا عقلانی. در چنین شرایطی اگر زوجین دارای اخلاق ملایم و تربیتی صحیح باشند، می‌توانند به جای اعمال سلیقه شخصی و حاکمیت زور و قدرت در عرصه زندگی، پایه‌های استوار و مطلوبی برای حل اختلاف سلیقه‌های خود بیابند و منطبق در صحنه زندگی‌شان حاکم باشند. زوجین، به خصوص مردها، باید این واقعیت را بپذیرند که هرگز اعمال قدرت، قدرت نمی‌آفریند، بلکه از زور و قدرت باید زمانی استفاده کنند که از راه‌های دیگر مایوس شده باشند. (شرفی، ۱۳۷۴، ص ۹۶)

رسول گرامی اسلام به مردی که از راه دور آمده بود و یک موعظه و راهکار کاربردی درخواست می‌کرد، فرمود: «در معاشرت با دیگران برخوردی منطقی داشته باش و از اعمال قدرت دوری کن و او سخت‌ترین و بحرانی‌ترین مشکلات زندگی را با عمل به این عبارت کوتاه نبوی حل کرد.» (مجلسی، ۱۴۰۴ ق، ج ۲۲، ص ۸۴)

چشم‌پوشی از خطاها

از وظایف مهمی که بسیاری از مشکلات زندگی را در حوزه خانواده از میان بر می‌دارد، عفو و گذشت و بخشش در موضوعات و وقایع ناراحت کننده بین زن و شوهر است.

بیش‌ترین سفارش پیامبر (ص) در مورد مسایل خانوادگی، در زمینه گذشت و اغماض هر یک از مرد و زن در لغزش‌ها، کج خلقی‌ها و اشتباهات یکدیگر است؛ زیرا زن و شوهر دو انسانی‌اند که همانند همه انسان‌های دیگر، روحیات و طرز تفکرهای دوگانه دارند. آن‌ها که ادعا دارند ما در همه موارد یک طرز تفکر داریم و در همه مسایل موافق و هماهنگ هستیم، شاید هنوز زمینه و موقعیت برایشان پیش نیامده است که خصلت‌های واقعی همدیگر را بشناسند. از این جاست که اهمیت گذشت و تأثیر آن در تداوم روابط سالم آشکار می‌شود. وجود عفو و گذشت، به یقین کانون خانواده را گرم نگه می‌دارد، عشق و محبت را سرزنده می‌کند و اختلافات و مشاجرات را به پایان می‌برد. عفو و گذشت نشانه حسن نیت و خوش‌بینی به زندگی است. عفو و اغماض به طور یقین در عواطف دو طرف اثر خوبی می‌بخشد و در طرز تفکر و شیوه عمل آن‌ها تحول ایجاد خواهد کرد.

چه بسیار تیرگی‌ها که در پرتو این صفت از میان برخاسته و جای

خود را به صفا و صمیمیت داده است. (حسینیا، ۱۳۸۰، ص ۲۰۸)
 رسول گرامی اسلام (ص) با رهنمودهای حکیمانه خود
 بسیاری از اختلافات و کشمکش‌های داخلی خانواده‌ها را
 حل کرده است. آن حضرت در جمله‌ای زیبا می‌فرماید: «آیا
 شما را به بهترین اخلاق دنیا و آخرت راهنمایی کنم؟ پیوستن
 به کسی که از تو بریده و بخشش به کسی که تو را محروم
 ساخته و گذشتن از کسی که به تو ستم کرده است.» (کلینی،
 ۱۳۷۰، ج ۲، ص ۱۰۷)
 با اندکی تأمل در این رهنمود سازنده پیامبر (ص)،
 می‌توان بر عصبانیت و ناراحتی‌های روانی که در اثر خطاها یا
 سوءظن‌ها در میان زن و شوهر رخ می‌دهد، مسلط شد و
 آتش خشم و غضب را خاموش کرد.

نهی کرده، به مسلمانان یادآور می‌شود که همدیگر را با نام
 نیک صدا کنند و از کاربرد کلمات اهانت‌آمیز به شدت
 اجتناب کنند.

براساس این راه کار قرآنی زن و شوهر برای تقویت ارتباط
 خود باید از زیباترین القاب و اسامی استفاده کنند؛ بنابراین صدا
 کردن همسر با نامی که بیش‌تر دوست دارد، این ارتباط را
 محکم‌تر می‌کند. رسول خدا (ص) در این باره به خانواده‌ها
 یادآور می‌شود که سه چیز دوستی و محبت را بین دو مسلمان
 تقویت می‌کند و صفا و صمیمیت را در میان آنان حاکم می‌سازد:
 هنگام ملاقات با خوش‌رویی و چهره‌ای گشاده برخورد کند،
 برای نشستن مسلمان دیگر جا باز کند و با بهترین نامی که دوست
 دارد او را صدا بزند. (کلینی، ۱۳۷۰، ج ۲، ص ۶۴۳)

خطاب زیبا

خطاب زیبا در ایجاد مهرورزی و تقویت ارتباط نقشی
 بسزا دارد. خداوند سبحان در
 آیه ۱۱ سوره حجرات از
 خطاب‌های زشت

هدیه دادن به همسر

هدیه دادن نوعی احترام به طرف مقابل محسوب می‌شود و
 انسانی که هدیه را می‌گیرد،
 بی‌اختیار و از روی
 فطرت خدادادی

عقل‌ها مر عقل را یاری دهد

مشورت ادراک و هشیاری دهد

مشورت با همسر در حوزه خانواده از امور پسندیده و عقلانی به شمار می‌آید. پیامبر (ص) در این زمینه می‌فرماید: «هیچ انسانی از مشورت کردن بی‌نیاز نیست.» (پابنده، ۱۳۶۶، ص ۳۴۳)

مردی که بدون در نظر گرفتن رأی و نظر خانواده‌اش تصمیم بگیرد و مصالح و برنامه‌های خانه را با افکار و اندیشه‌های خود اداره کند، بدون تردید تصمیمی کاملاً صحیح و منطقی نخواهد گرفت و تمام جوانب را نمی‌تواند در نظر بگیرد. هم‌اندیشی در مسایل خانوادگی، علاوه بر این که تصمیمات را پخته‌تر می‌سازد، نوعی احترام و توجه به شخصیت همسر و فرزندان به حساب می‌آید. (پاک‌نیا، ۱۳۸۵، ص ۴۵)

همدلی در انتخاب نوع غذا

هماهنگی و همدلی در انتخاب نوع غذا از جمله عواملی است که ارتباط زن و شوهر را تقویت کرده، بنیان خانواده را استحکام می‌بخشد.

اگر زوجین در مورد غذا و خوراک تفاهم داشته باشند و شرایط همدیگر را مراعات کنند، بسیاری از مشکلات و اختلافات خانواده‌ها حل می‌شود. اگر مرد غذایی را دوست دارد و انتظار دارد که در منزلش تهیه شود، می‌تواند علاوه بر این که لوازم مورد نیاز را تهیه می‌کند، همسر خویش را از آن آگاه سازد. ولی اگر برای او فرقی نمی‌کند، در این صورت از غذای تهیه شده استفاده کرده، با کمال متانت و بزرگواری از همسر هنرمند خویش قدردانی و تشکر می‌نماید و با بهانه‌های مختلف زحمات وی را نادیده نمی‌گیرد. (تبریزی، ۱۴۲۲، ص ۵۱-۵۰)

در سیره پیامبر (ص) آمده است که آن حضرت هیچ‌گاه در مورد انتخاب نوع غذا سخت‌گیری نمی‌کرد و با خانواده‌اش همراه می‌شد:

«رسول خدا (ص) از هر نوع غذا می‌خورد و غذایی را که خداوند برایش حلال نموده بود، به همراه خانواده و خدمتگزارش تناول می‌کرد.» (طبرسی، ۱۳۹۲، ق، ص ۲۶) هم چنین پیامبر فرمود: «بهترین زنان شما زنی است که غذای پاکیزه و دل‌پسند درست کند.» (کلینی، ۱۳۷۰، ج ۵، ص ۳۲۵)

تهیه خوراک لذیذ و پختن غذاهای خوشمزه در جلب

خویش، مهر و محبت هدیه‌دهنده را در دل خود جای می‌دهد. این نکته در روابط زناشویی از اهمیتی خاص برخوردار است و عاملی مهم در ایجاد ارتباط صحیح و همگرایی نسبت به زن و مرد به شمار می‌رود. پیامبر اعظم (ص) در این زمینه می‌فرماید: «مردی که وارد بازار شود و تحفه‌ای برای خانواده‌اش بخرد، اجر و پاداش او برابر با کسی است که نیازهای نیازمندان را برآورد.» (حر عاملی، ۱۴۰۳، ج ۲۱، ص ۵۱۴)

هدیه، دل‌ها را پر از صفا و صمیمیت کرده و غبار کدورت را از دل‌ها پاک می‌کند؛ به ویژه آن که اهدای تحفه در مناسبت‌های خاصی باشد. در این صورت، خاطرات خوش آن روز با شادمانی اهدای تحفه عجین گردیده، تأثیر نشاط آور آن را چندین برابر می‌کند و در خاطره‌ها ماندگار و همیشگی می‌سازد. (تبریزی، ۱۴۲۲ ه.ق، ص ص ۵۴-۵۳)

مشورت و همفکری

در فرهنگ اسلامی مشورت کردن یکی از شیوه‌های مقبول و پسندیده است. این عمل موجب می‌شود تا انسان از افکار دیگران استفاده کند و از اندیشه‌ها و افکار جدیدی که خود به آن نرسیده بهره‌گیرد.

بسیاری از حقوقی که در اسلام

برای زوجین معین شده و با

رعایت آن کانون خانواده گرم‌تر و

محکم‌تر می‌شود، میان زن و مرد

مشترک است و آنان وظیفه دارند

به پیروی از سیره حسنه پیامبر

(ص) آن را مراعات کنند.

مطرح نمی‌شود، بلکه به شیوه‌ای واضح بیان می‌گردد.

(۳) کشمکش میان زن و شوهر انکار نمی‌شود، بلکه درباره آن بحث و گفت و گو می‌شود.

(۴) هر کدام قادر به درگیر کردن خود با نظریات دیگری است، هر چند متفاوت و مخالف نظر دیگری باشد.

(۵) نوعی سازمان دهی و سلسله مراتب انعطاف‌پذیر بین زوجین حاکم است.

(۶) روابط صحیح زن و شوهر، نظام ارزشی مشترک در خانواده برقرار می‌کند. این نظام ممکن است مذهبی، سیاسی، اقتصادی یا شامل همه موارد باشد. در این جاست که زن و شوهر مراقب و همدل یکدیگرند و هم زمان از نظر شخصیتی استقلال خود را حفظ می‌کنند.

(۷) و بالاخره طیف گسترده‌ای از احساسات محبت‌آمیز مجال بروز می‌یابد و عملکرد خانواده را در راه تقویت کارکردهای آن مطلوب می‌کند.

فهرست منابع

- اسلام‌پور، عسگری (۱۳۸۳): سیره پیشوایان در رفتار با همسر، فصلنامه فرهنگ کوثر، شماره ۵۹، قم.
- پاک‌نیا، عبدالکریم، (۱۳۸۵): خانواده سالم در پرتو اسلام، ماهنامه مبلغان، شماره ۷۷، قم.
- پاینده، ابوالقاسم (۱۳۶۶): نهج الفصاحه، تهران، انتشارات جاویدان.
- تبریزی، عبدالکریم (۱۴۲۲ ق): عوامل تقویت عواطف در خانواده، ماهنامه مبلغان، شماره ۲۶، قم.
- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۳ ق): وسائل الشیعه، تهران، انتشارات المكتبة الاسلامیة، ج ۲، ۲۰ و ۲۱.
- حسینی، احمد (۱۳۸۰): بهداشت روانی ازدواج و همسرمداری، تهران، انتشارات مفید.
- ستیر، ویرجینیا (۱۳۷۰): آدم‌سازی در روان‌شناسی خانواده، ترجمه بهروز بیرشک، تهران، انتشارات رشد.
- شرفی، محمد رضا (۱۳۷۴): خانواده متعادل، تهران، انجمن اولیا و مربیان.
- طبرسی، حسن بن فضل (۱۳۹۲ ق): مکارم الاخلاق، بیروت، مؤسسه علمی مطبوعات.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۷۰): اصول کافی، تهران، انتشارات اسوه، ج ۲۰.
- مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۴ ق): بحارالانوار، بیروت، مؤسسه الوفاء، ج ۲۲ و ۲۳.
- معین، محمد (۱۳۷۱): فرهنگ معین، تهران، انتشارات امیرکبیر، ج ۱.

رضایت شوهر و تمایل قلبی وی به سوی همسرش تأثیر بسزایی دارد. کدبانوی شایسته با هنرنمایی خویش در آفریدن دست پخت‌های لذیذ و نشاط‌آور، بذر محبت را در قلب شوهر خویش کاشته، صفا و صمیمیت را به کانون پرمهر خانواده به ارمغان می‌آورد.

فرجام سخن

با الهام از سیره تربیتی پیامبر اعظم (ص) و رهنمودهای آن بزرگوار، اساس تشکیل خانواده و ازدواج در نظام الهی، رسیدن به آرامش روان، آسایش خاطر و پیمودن راه رشد و تعالی است؛ بنابراین روابط سالم و متعادل بین مرد و زن، خمیرمایه عشق به زندگی است و سبب تقویت کارکردهای خانواده در حیطه‌های ارضای نیازهای عاطفی، تداوم نسل انسانی و پرورش و اجتماعی کردن فرزندان می‌شود.

خانواده‌هایی که در آن‌ها روابط صحیح و سازنده میان همسران حکم فرماست، خصوصیات زیر را دارند:

- (۱) مرد و زن از آزادی‌های اولیه؛ یعنی آزادی اندیشه و آزادی انتخاب برخوردارند.
- (۲) موضوعات بین زوجین به شکل مبهم و چند پهلو